

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Λογοτεχνία του νεοελληνικού διαφωτισμού ονομάζουμε το σύνολο των λογοτεχνικών κειμένων που γράφτηκαν κατά την περίοδο 1770-1821 και επομένως χρονικά συμπίπτουν με το ρεύμα ιδεών του νεοελληνικού διαφωτισμού, που διαμορφώθηκε κάτω από την επίδραση των καινοτόμων ιδεών του ευρωπαϊκού διαφωτισμού και της γαλλικής επανάστασης. Ο ευρωπαϊκός διαφωτισμός ήταν πνευματικό κίνημα του 17ου και 18ου αιώνα, με κεντρική θέση την πίστη στον ορθό λόγο, δηλαδή στην ικανότητα του ανθρώπου να κατανοήσει το σύμπαν και να προαγάγει τη θέση του στον κόσμο μέσω της δύναμης του νου, με απώτερους σκοπούς τη γνώση, την ελευθερία και την ευτυχία.

Βικέντιος Λάντσαρ, Οι στύλοι του Ολυμπίου Διός

Μια μεγάλη ομάδα κειμένων της εποχής αυτής εκφράζουν τη δυσαρέσκεια των Ελλήνων για τις συνθήκες που επικρατούσαν στην οθωμανική αυτοκρατορία και εκδηλώνουν τον πόθο της εθνικής απελευθέρωσης. Η εμφάνιση και η προβολή μιας αστικής ηθικής, διαφοροποιημένης από την ανστηρή και πατροπαράδοτη ηθική της ορθόδοξης χριστιανικής θρησκείας και επικεντρωμένης στη χαρά της ζωής και στην απόλαυση του έρωτα, χαρακτηρίζει επίσης μεγάλο μέρος των κειμένων της εποχής. Κυρίαρχο, όμως, αίτημα του διαφωτισμού ήταν η παιδεία και η γνωριμία των Ελλήνων με την αρχαία γραμματεία.

Η γλώσσα των λογοτεχνικών κειμένων του νεοελληνικού διαφωτισμού παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία, καθώς κυμαίνεται ανάμεσα στη δημοτική ή ομιλούμενη γλώσσα της εποχής και στην καθαρεύουσα ή και την αρχαϊζουσα γλώσσα. Με τη γλωσσική διαμάχη που ξεσπά αυτή την εποχή ανάμεσα στις διαφορετικές γλωσσικές απόψεις τέθηκαν οι βάσεις του γλωσσικού ζητήματος, που είχε ως αποτέλεσμα η λογοτεχνική παραγωγή του 19ου αιώνα να μοιραστεί σε δύο γλωσσικές τάσεις, τους υπερασπιστές της δημοτικής και τους υπέρμαχους της καθαρεύουσας. Στα κείμενα που ανθολογούνται (εκτός από το μεταφρασμένο ποίημα) διατηρήθηκε η πρωτότυπη ορθογραφική μορφή τους.

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ

Θούριος

Ο Θούριος του Ρήγα είναι ο πιο διαδεδομένος προεπαναστατικός πατριωτικός ύμνος. Στους σαράντα πρώτους στίχους του εξαιρείται η ιδέα της ελεύθερης ζωής και αντηχεί το προσκλητήριο της επανάστασης σε όλους τους βαλκανικούς λαούς και ιδιαίτερα στους Έλληνες, οι οποίοι δεσμεύονται με ιερό όρκο ότι θα αγωνιστούν, για να ελευθερώσουν το σκλαβωμένο γένος τους.

Ως πότε, παλληκάρια, να ζούμε στα στενά,
μονάχοι, σαν λιοντάρια, στες ράχες, στα βουνά;
Σπηλιές να κατοικούμεν, να βλέπωμεν κλαδιά,
να φεύγωμ' απ' τον κόσμο, για την πικρή σκλαβιά;
Να χάνωμεν αδέρφια, Πατρίδα και γονείς,
τους φίλους, τα παιδιά μας κι όλους τους συγγενείς;

Καλλιό 'ναι μίας ώρας ελεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά και φυλακή!

Τι σ' ωφελεί αν ζήσης και είσαι στη σκλαβιά;
Στοχάσου πως σε ψένουν καθ' ώραν στη φωτιά.
Βεζίρης, Δραγουμάνος, Αφέντης κι αν σταθής,
ο Τύραννος αδικώς σε κάμει να χαθής·
δουλεύεις όλ' ημέρα σε ό,τι κι αν σοι πη,
κι αυτός πασχίζει πάλιν το αίμα σου να πιη.
Ο Σούτζος* κι ο Μουρούζης,* Πετράκης,* Σκαναβής,*
Γίκιας* και Μαυρογένης,* καθρέπτης είν' να ιδής.
Ανδρείοι καπετάνοι, παπάδες, λαϊκοί,

* Σούτζος, Μουρούζης, Πετράκης, Σκαναβής, Γίκιας και Μαυρογένης: γνωστά πρόσωπα της εποχής, Φαναριώτες, διερχόμενοι και ηγεμόνες, που θανατώθηκαν ύστερα από εντολή του Σουλτάνου.

σκοτώθηκαν, κι αγάδες, με άδικον σπαθί·
κι αμέτρητ' άλλοι τόσοι, και Τούρκοι και Ρωμιοί,
ζωήν και πλούτον χάνουν, χωρίς καμιά 'φορμή.

Ελάτε μ' έναν ζήλον σε τούτον τον καιρόν,
να κάμωμεν τον όρκον επάνω στον Σταυρόν·
συμβούλους προκομμένους, με πατριωτισμόν,
να βάλωμεν, εις όλα να δίδουν ορισμόν·
οι Νόμοι να 'ν' ο πρώτος και μόνος οδηγός,
και της Πατρίδος ένας να γένη αρχηγός·
γιατί κι η αναρχία ομοιάζει την σκλαβιά·
να ζούμε σαν θηρία είν' πλιο σκληρή φωτιά.
Και τότε, με τα χέρια ψηλά στον ουρανόν,
ας πούμε 'απ' την καρδιά μας ετούτα στον Θεόν.

Εδώ σηκώνονται οι Πατριώται ορθοί και, υψώνοντες
τας χείρας προς τον ουρανόν, κάμνουν τον Όρκον:

«Ω Βασιλεύ του Κόσμου, ορκίζομαι σε Σε,
στην γνώμην των Τυράννων να μην ελθώ ποτέ!
Μήτε να τους δουλεύσω, μήτε να πλανηθώ
εις τα ταξίματά τους, για να παραδοθώ.
Εν όσω ζω στον κόσμον, ο μόνος μου σκοπός,
για να τους αφανίσω, θε να 'ναι σταθερός.
Πιστός εις την Πατρίδα, συντριβώ τον ζυγόν,
αχώριστος για να 'μαι υπό τον στρατηγόν.
Κι αν παραβώ τον όρκον, ν' αστράψ' ο Ουρανός
και να με κατακάψη, να γένω σαν καπνός!»

*Ρήγα Βελεστινή, Απάνθισμα κεμένων,
Βουλή των Ελλήνων*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Πώς παρουσιάζει ο Ρήγας τη ζωή των σκλαβωμένων και γιατί θεωρεί προτιμότερο το θάνατο;
- 2 Ποια εκφραστικά μέσα τονίζουν τον επαναστατικό χαρακτήρα του *θούριου*; Δώστε από ένα παράδειγμα.
- 3 Ο Ρήγας καλεί τους πατριώτες σε κοινό όρκο με συγκεκριμένες δεσμεύσεις. Πώς οραματίζεται το μέλλον και τι επιθυμεί να πετύχει με αυτές τις δεσμεύσεις; (Μπορείτε να απαντήσετε επικαλούμενοι και άλλες ιστορικές πληροφορίες για την προσωπικότητα και τη δράση του Ρήγα.)

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Συγκεντρώστε υλικό (ύμνους, προκηρύξεις, κείμενα, εικόνες κ.ά.) από τον προεπαναστατικό αγώνα των Ελλήνων, ξεκινώντας από το βιβλίο της Ιστορίας σας. Συγκρίνετε τη διάδοση και την απήχηση που είχαν αυτά στη σκλαβωμένη Ελλάδα, σε σχέση με το *θούριο*.

Νίκος Εγγονόπουλος, *Ο προπάππος Περραιβός με το κεφάλι του Ρήγα Φεραίου*

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Τώρα

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Λυρικά, η οποία τυπώθηκε το 1811 στη Βιέννη και γνώρισε μεγάλη διάδοση, όπως αποδεικνύουν οι έντεκα εκδόσεις της στο πρώτο μισό του 19ου αι. Το ανάλαφρο θέμα, η υποκειμενική λυρική διάθεση, η απλή γλώσσα, που έκαναν το ποίημα πολύ αγαπητό στην εποχή του, προκαλούν το ενδιαφέρον ακόμα και στον αναγνώστη της σημερινής εποχής.

*Δ*εν θέλω να ελπίζω,
δεν θέλω να φροντίζω
το μέλλον στην ζωήν.
Το σήμερα προκρίνω,
το αύριο τ' αφήνω
στης τύχης την ροήν.

Το τ' ύστερα θα γένει
και τι με αναμένει
ποσώς* δεν το φρονώ·
ποτέ δεν τ' αναβάνω,*
γιατί τον νουν μου χάνω
και ματαιοπονώ.

Ας γένει ό,τι θέλει,
τελείως δεν με μέλει·
ας πέσει ο ουρανός.
Η γη μας ας βουλήσει*
κι ο ήλιος ας σβήσει
κι ας μείνει σκοτεινός.

Νικηφόρος Λύτρας,
Γαλατάς σε ώρα ανάπαυσης

* ποσώς: καθόλου * αναβάνω: αναφέρω * ας βουλήσει: ας βουλιάξει

Εγώ ζητώ το τώρα,
και τούτη μόν' την ώρα
οπόσο ημπορώ,
τον Βάκχον* μου ρουφώντας,
τον Έρωτα φιλώντας,
πασχίζω να χαρώ.

∞

Α. Χριστόπουλος, *Λυρικά*, Ερμής

* **Βάκχον**: Διόνυσος, ο αρχαίος θεός του κρασιού, το κρασί (συνεκδοχή)

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια είναι τα βασικά μορφικά χαρακτηριστικά του ποιήματος και ποια η σύνδεσή τους με τον τίτλο της ποιητικής συλλογής;
- 2 Γιατί ο αφηγητής δε νοιάζεται για το μέλλον και ενδιαφέρεται μόνο για το παρόν; Πώς μπορούμε να τον χαρακτηρίσουμε κρίνοντας από αυτήν τη στάση του;
- 3 Συγκρίνετε τα δύο πρότυπα ζωής που παρουσιάζουν ο Ρήγας και ο Χριστόπουλος.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Ζωγραφίστε έναν ανθρώπινο τύπο της εποχής μας με ανάλογα χαρακτηριστικά και στάση ζωής με το ποιητικό υποκείμενο του Χριστόπουλου.

ΑΝΩΝΥΜΟΣ

Ο Ρωσσαγγλογάλλος

Το κείμενο του Ρωσσαγγλογάλλου είναι ανώνυμη σάτιρα με κοινωνικές και ηθικές προεκτάσεις, η οποία χρονολογείται γύρω στα 1812. Έχει διαλογική μορφή και απεικονίζει τη θλιβερή κατάσταση που επικρατεί στη σκλαβωμένη Ελλάδα. Το απόσπασμα που ακολουθεί περιλαμβάνει τους 37 πρώτους στίχους. Σε αυτό ο πλασματικός Ρωσσαγγλογάλλος, ένα μείγμα δηλαδή τριών ξένων περιηγητών, συνομιλεί υποκριτικά με ένα πρόσωπο που ονομάζεται Φιλέλληνας, από τον οποίο ζητά να μάθει την αιτία για την άθλια κατάσταση της πατρίδας του.

ΟΛΟΙ

- Ειπέ μας, ω φιλέλληνα, πώς φέρτε* την σκλαβίαν
και την απαρηγόρητον των Τούρκων τυραννίαν;
Πώς τες ξυλιές και υβρισμούς και σιδηροδεσμίαν,*
παίδων, παρθένων, γυναικών ανήκουστον φθορίαν;*
- 5 Πώς δε τον καθημερινόν των συγγενών σας φόνον,
τον άδικον, αναίτιον και χωρίς τινα πόνον;
Δεν είσθ' εσείς απόγονοι εκείνων των Ελλήνων,
των ελευθέρων, των σοφών και των φιλοπατρίδων;
Και πώς εκείνοι απέθνησκον διά την ελευθερίαν,
- 10 και τώρα εσείς υπόκεισθε εις τέτοιαν τυραννίαν;
Και ποίον γένος, ως εσείς, εστάθη φωτισμένον
εις την σοφίαν, δύναμιν, κι εις όλα ξακουσμένον;
Πώς νυν εκαταστήσατε την λάμπουσαν Ελλάδα!
Βαβαί! ως ένα σκέλεθρον,* ως σκοτεινήν παστάδα!*
- 15 Ομίλει, φίλτατε Γραικέ, ειπέ μας την αιτίαν
μη κρύψης τίποτες ημών, λύε την απορίαν.

* **φέρτε**: υποφέρετε * **σιδηροδεσμία**: αιχμαλωσία, σκλαβιά * **ανήκουστος φθορία**: μεγάλη σκληρότητα και πολλές καταστροφές, που δύσκολα μπορεί ακόμα και να τις ακούσει κανείς * **σκέλεθρον**: σκελετός
* **παστάδα**: νυφικό κρεβάτι (αλληγορικά)

Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝ

Ρωσσαγγλογάλλοι,
Ελλάς, και όχι άλλη,
ήτον, ως λέτε, τόσον μεγάλη.

20 Νυν δε αθλία
και αναξία,
επειδή άρχει η αμαθία.

Όσ' ημπορούσι
να την ξυπνούσι,
25 τούτ' εις το χείρον* την οδηγούσι.

Αυτή στενάζει,
τα τέκνα κράζει,
στο να προκόπτουν όλα προστάζει.

Και τότε' ελπίζει
30 ότι κερδίζει·
εκείν' οπού 'χει νυν την φλογίζει.

Μα τις τολμήσει
μ' αληθή κλίσι*
σ' ελευθερίαν να την κινήση;

35 Όστις τολμήση
να την ξυπνήση
πάγει στον Άδη* χωρίς τινα κρίσιν.*

Ανώνυμος, *Ο Ρωσσαγγλογάλλος*, Πορεία

* το χείρον: το χειρότερο * κλίσις: πρόθεση * πάγει στον Άδη: θανατώνεται * κρίσις: δίκη

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Τόσο το ερώτημα όσο και η γενικότερη στάση του Ρωσσαγγλογάλλου συνιστούν ειρωνεία και καταφρόνηση για την Ελλάδα και τους Έλληνες. Σε ποια σημεία του κειμένου και με ποια εκφραστικά μέσα δηλώνεται η ειρωνεία;
- 2 Για ποιο λόγο ο Ρωσσαγγλογάλλος αναφέρεται στο λαμπρό αρχαίο ελληνικό παρελθόν; Ποια στάση κρατά σχετικά με αυτό το θέμα ο Φιλέλληνας;
- 3 Ποιες είναι οι βασικές αιτίες για την άθλια κατάσταση της Ελλάδας, σύμφωνα με το Φιλέλληνα;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Δείτε στο βιβλίο της Ιστορίας (ή αναζητήστε με τη βοήθεια του καθηγητή σας) χαλκογραφίες του 19ου αι. που αναπαριστούν τη σκλαβωμένη Ελλάδα. Συγκρίνετε αυτές τις αναπαραστάσεις με την περιγραφή της Ελλάδας που μας δίνει ο Φιλέλληνας.

Χαλκογραφία με τη σκλαβωμένη Ελλάδα

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

Ο Παπατρέχας

Το πλασματικό πρόσωπο του Παπατρέχα δημιουργήθηκε το 1811, όταν ο Αδαμάντιος Κοραής εξέδωσε στο Παρίσι την Α ραψωδία της Ιλιάδας. Ο Παπατρέχας εμφανιζόταν εκεί ως ένας αγράμματος αλλά φιλοπρόοδος παπάς από τη Χίο, ο οποίος περιέβαλε με αγάπη και ενθουσιασμό την προσπάθεια του Κοραή να εκδώσει αρχαία συγγράμματα, με σκοπό να διαφωτίσει και να μορφώσει τους ομοεθνείς του. Το κείμενο αυτό, με το οποίο ο Παπατρέχας εισάγεται ως λογοτεχνικός ήρωας, έχει μορφή διαλογικής επιστολής και αποτελεί τα προλεγόμενα της έκδοσης. Με τον ίδιο τρόπο ο Παπατρέχας επανέρχεται το 1817, όταν ο Κοραής εκδίδει τη Β ραψωδία της Ιλιάδας. Στη νέα εισαγωγή ο Παπατρέχας, όπως θα διαπιστώσετε από το απόσπασμα που ακολουθεί, έχει κατανοήσει την αξία της ελληνικής κληρονομιάς, την οποία με πάθος υπερασπίζεται από τη φθορά του χρόνου και την αρπακτικότητα των ξένων περιηγητών.

*Π*ριν σοφισθή την προγονικήν ημών σοφίαν, περιήρχετο τα χωρία της Χίου, να συνευφραίνεται με τους άλλους ιερέας φίλους του· αλλά τώρα, παρά την φιλικήν ταύτην επίσκεψιν, ασχολείται και εις έρευναν παλαιών επιγραφών ελληνικών ή λειψάνων τέχνης αρχαίας οποιωνδήποτε. Αν η επιγραφή ή το λείψανον δύναται να μεταφερθή, το φέρει αυτός εις την Βιβλιοθήκην της πόλεως· αν είναι ολίγον βαρύτερον, μεταχειρίζεται την βοήθειαν των Βολισσινών,* διά να το καταβάση εις την πόλιν· αν όμως σιμά του βάρους είναι και προσκολλημένον εις την γην, δίδει την είδησιν εις τους πολίτας, διά να γνωρίζωσι καν τον τόπον και ν' αγρυπνώσιν εις την φύλαξιν αυτού. Είχε πρότερον μεγάλην εύνοιαν εις τους Άγγλους, εκ των οποίων εγνώρισε πολλούς περιηγητάς· αφού όμως έμαθεν ότι μας γυμνώνουσι καθημέραν από τα πολύτιμα της προγονικής δόξης δείγματα και τα μεταφέρουσιν εις την Αγγλίαν, όπου η θέα των γίνεται εις τους λοιπούς Ευρωπαϊούς δύσκολος, και εις ημάς τους ταλαιπώρους κήτορας αδύνατος, δεν αρκείται πλέον να τους βλέπη και να τους παρατηρή με ζηλοτυπίαν· αλλ' ευθύς, όταν ακούση Άγγλον επιδημούντα* εις την Χίον, το μηνύει πρώτον εις τους Βολισσινούς, έπειτα πέμπει αποστόλους* εις τα λοιπά χωρία, και εμπνέει εις όλων των κατοίκων τας ψυχάς τόσον φόβον, όσον ήθελεν εμπνεύσειν και παρουσία ληστών. Πώς

* **βολισσινών:** από το Βολισσό, χωριό της Χίου, στο οποίο ζει και δρα ο ιερέας * **επιδημών:** ξένος που επισκέπτεται τα μέρη * **απόστολοι:** απεσταλμένοι

ήτο δυνατόν, φίλε μου, να κρατήσω τον γέλωτα, όταν με ηρώτησε, με τα σωστά του, αν ήτο δυνατόν να στήσωμεν εις τα κεραμίδια της Βολισσινής εκκλησίας τηλεγραφικόν όργανον(!) να μηνύη γρηγορώτερα εις όλα τα πέρατα της νήσου τους κινδύνους των κατοίκων.

– Α! μ' έλεγε μίαν των ημερών, αν είχα εξουσίαν!

– Τι ήθελες κάμειν, Δέσποτά μου;

– Να περιέλθω όλην την Ελλάδα, να συναθροίσω όσα ήτο δυνατόν να εύρω αντίγραφα ελληνικά, λιθικάς επιγραφάς και τέχνης λείψανα παντοία, και να τα θησαυρίσω όλα εις την πόλιν μας.

– Και σε το συγχωρούσιν αι άλλαι πόλεις;

– Όλη η Ελλάς σήμεραν είναι μία ψυχή και μία πόλις· κανείς από τους όντως φιλογενείς Έλληνας δεν στοχάζεται την Χίον ως πόλιν χωριστήν, αλλ' ως της μεγάλης και κοινής πόλεως τον αρμοδιώτερον τόπον εις φυλακήν* τοιούτων κεμηλίων.

– Έπειτα, Δέσποτά μου;

– Έπειτα; Εις μεν τους Έλληνας εντοπίους και ξένους ν' αφήνω να τα θεωρώσι δωρεάν· εις δε τους αλλογενείς* να τα δείχνω με πληρωμήν.

– Αλλά συγχώρησέ με να σε είπω ότι μεταβάλλεις το πράγμα εις εμπορίαν. Αλλογενής ήμην κι εγώ εις τους Παρισίους, όπου ευρίσκονται πολλά τοιαύτα συναθροισμένα των προγόνων μας κεμηλία· αλλά το κοινωνικώτατον και φιλανθρωπότατον γένος των Γάλλων εις όλους όλα τα εκατάστησε κοινά· ώστ' είναι τόσον εύκολον σχεδόν να εμβής εις τας Βιβλιοθήκας και τα Μουσεία των, όσον και εις τον ιδίόν σου οίκον.

– Αλλ' ούδ' εγώ την πληρωμήν δεν την ζητώ ως μισθόν.

– Ως τι λοιπόν;

– Την επιβάλλω ως ποινήν δι' όσα μας εστέρευσαν, και δεν παύουν να μας στερεύωσι καθημέραν. Συγχωρημένη, ή μάλλον επαινετή ήταν η αχόρταστος επιθυμία να γυμνώνωσι την Ελλάδα από τα καλά της, εν όσω η Ελλάς εκοιμάτο εις τον χάλκινον ύπνον της βαρβαρότητος· διότι τότε δεν μας έκλεπταν, αλλ' έσωζαν από την απαιδευσίαν, ως από Χάρυβδιν, τα σωτηρίας άξια κεμηλία των προγόνων μας. Εάν τότε κατά τύχην ο αλλογενής εύρισκεν εις τον οίκον μου αντίγραφον Ελληνικόν, ήθελε κάμειν έργον αξιέπαινον θεραπεύων την τυφλήν μου αισχροκέρδειαν, διά να λυτρώση* πράγμα πολύτιμον από τας απαιδεύτους χείρας ιδικάς μου, και τας έτι πλέον απαιδεύτους της παπαδίας μου, η οποία μόνα τα καθαρά χαρτία σέβεται, και σχίζει όσα βλέπει γραμμένα, ως άχρηστα πλέον εις γραφήν. Τόση ήτον η τότε δυστυχία του γένους.

* **φυλακή:** φύλαξη * **αλλογενής:** από άλλο έθνος * **να λυτρώση:** να γλιτώσει

Ραφαέλο Τσέκολι, *Η Ακρόπολη*

- Αλλά και σήμερον, μήπως είμεθ' ευτυχέστεροι;
- Μη βλασφημής, τέκνον μου. Η παιδεία βέβαια είναι μακράν, πολλά μακράν ακόμη, απ' όσον έπρεπε κι εδύνατο να λάβη πλατυσμόν* αλλ' όμως απεκτήσαμεν καν ό,τι προ πενήκοντα χρόνων μας έλειπε, την αίσθησιν λέγω ότι μας λείπouσι πολλά. Τα γυμνάσια των επιστημών πληθύνονται καθ' ημέραν· αι διδασκαλικά καθέδρα ελευθερώνονται από το βάρος της σχολαστικής μωρίας,* και κατέχονται από διδασκάλους σοφούς και ζηλωτάς* του σοφισμού του γένους των· από τους ιερωμένους, βλέπεις, πολλοί είναι στολισμένοι με παιδείαν, και αν έμειναν τινές με της αμαθίας την λέραν,* ή προθυμούνται να την πλύνωσι, καθώς εγώ, ή πληρώνουσι τα πλουστικά των άλλων. Τι γελάς; Μη μου έφυγε λόγος ανόητος από το στόμα;
- Όχι, Δέσποτά μου· με εύφρανεν η προσφυής παραβολή* σου. Λουτρών αληθώς είναι η παιδεία.
- Και λουτρών θαυμάσιον· οσάκις,* ή από ανάγνωσιν, ή σοφών ανδρών συνομιλίαν, ελευθερωθώ από καμμίαν πρόληψιν, χαίρω ως καθαρισμένος μίαν από τας πολ-

* **πλατυσμός:** διάδοση, εξάπλωση * **σχολαστική μωρία:** στενοκεφαλιά * **ζηλωταί:** ενθουσιώδεις οπαδοί
 * **λέρα:** βρομά * **προσφυής παραβολή:** πετυχημένη αλληγορία * **οσάκις:** κάθε φορά

λάς μου λέρας. Αλλά δεν ετελείωσα τον λόγον μου. Οι αλλογενείς Ευρωπαίοι, και εξαιρέτως οι σοφοί των περιηγηταί, επληροφορήθησαν από την αυτοψίαν ότι δεν ήσαν αλαζόνος κόμποι* όσα προ ετών τινών έλεγε προς αυτούς είς από τους ημετέρους συμπατριώτας περί της σημερινής καταστάσεως της Ελλάδος. Δεν έπρεπε λοιπόν πλέον να μας αρπάζωσι, με πρόφασιν φυλακής, ό,τι είμεθα καλοί να φυλάξωμεν ημείς. Εξ εναντίας, εχρεωστούσαν, οσάκις ευρίσκουν αντίγραφον εις χείρας αγραμμάτου, να δίδωσι την είδησιν εις τους διδασκάλους και επιτρόπους των επισημοτέρων γυμνασίων, να το αγοράζωσι και να το αποθέτωσιν εις τόπον ασφαλή. Τούτο και τους αλλογενείς ήθελε δείξειν ότι φυλάσσουν αληθώς εις την καρδίαν την οποίαν επαγγέλλεται το στόμα των φιλοσοφίαν, και ημάς ενισχύσειν βλέποντας ότι μας αντενεργετούσι, δι' όσας έλαβαν μεγάλας ευεργεσίας από τα συγγράμματα των προγόνων μας.

– Πόσας και ποίας;

– Ικανός δεν είμαι να κρίνω πόσας και ποίας ακριβώς· σ' ακούω καθ' ημέραν εγκωμιάζοντα την ευνομίαν, την σοφίαν, τα έθη και ήθη, με συντομίαν, τον πολιτισμόν της φωτισμένης Ευρώπης, και πιστεύω ότι δεν με απατάς. Εις την γαλλικήν γλώσσαν, ήγουν* την γλώσσαν του πλέον πολιτισμένου ευρωπαϊκού έθνους, δεν είμαι αρκετά δυνατός, ουδ' ανέγνωσ' ακόμη πολλά των βιβλία· από τα ολίγα όμως γνωστά εις εμέ και απ' ολίγας τινάς μεταφράσεις, όσων η ανοστία δεν ίσχυσε ν' αφανίση του πρωτοτύπου το άλας, εσυμπέρανα ότι αληθώς των Ευρωπαίων ο πολιτισμός έκαμε μακροτέρας προόδους· αλλ' εσυμπέρανα και τούτο εν ταυτώ, ότι χωρίς των Ελλήνων την βοήθειαν ο πολιτισμός των εκινδύνευε ν' αργήση εις πολλές ακόμη εκατονταετηρίδας.

– Πώς τούτο;

– Πώς; Εξεύρεις καλύτερά μου ότι ηφανίσθησαν ελληνικά συγγράμματα πάμπολλα· ερωτώ σε αν η τοιαύτη δυστυχία δεν εδύνατο να είναι βαρυτέρα, ήγουν να αφανισθώσιν όλα και να μη μείνη άλλο, πλην μόνη η ανωφελής μνήμη του ελληνικού ονόματος, ως των Ασσυρίων, των Βαβυλωνίων, των Μήδων, οι οποίοι, εάν ποτέ επολιτίσθησαν, δεν αφήκαν ίχνος πολιτισμού εις την οποίαν εγεννήθησαν κι ετάφησαν γην.

– Των ενδεχομένων ήτο και τόση δυστυχία.

– Τότε, φίλε, όσον καιρόν εδαπάνησαν και όσους κόπους εκοπίασαν οι πρόγονοί μας να υψώσωσι του πολιτισμού τον πύργον, τόσους κόπους εχρεώσται να κοπίαση, και τόσον καιρόν να τρύψη,* έως ν' αναβή εις τον οποίον ευρίσκεται την σήμεραν πολιτισμού βαθμόν η Ευρώπη. Αλλά τώρα τι εσυνέβη; Εκέρδισε και τον καιρόν και

* **κόμποι:** κομπασμοί, καυχησιές * **ήγουν:** δηλαδή * **να τρύψη:** να διατρίφει, να μελετήσει συστηματικά

τους κόπους, και τους μεταχειρίζεται να υψώνη καθ' ημέραν ανώτερον τον πύργον των Ελλήνων, και να πλατύνη τον Ορίζοντα, διά να ανακαλύψη όσα ήτον αδύνατον να φανερωθώσιν ακόμη εις εκείνους.

– Έμεινε τώρα ν' αναβώμεν και ημείς τον πύργον.

– Όχι μόνον ν' αναβώμεν, αλλά και να τον υψώσωμεν μεγαλύτερον.

Α. Κοραΐς, *Ο Παπατρέχας*, Ερμής

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Πώς προσπαθεί να περισώσει ο Παπατρέχας την αρχαία ελληνική κληρονομιά της Χίου και τι προτείνει για την καλύτερη προβολή και αξιοποίησή της;
- 2 Σε ποια σημεία του κειμένου και γιατί ο Κοραΐς προσδίδει κωμικά χαρακτηριστικά στον Παπατρέχα;
- 3 Γιατί ο Παπατρέχας επιθυμεί να πληρώνουν οι ξένοι, για να επισκέπτονται τα Μουσεία των Ελλήνων;
- 4 Πώς αντιμετωπίζει ο συγγραφέας τις ακραίες απόψεις που εκφράζει ο Παπατρέχας για τους ξένους; Ποια επιχειρήματα χρησιμοποιεί, για να τον μεταπείσει;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Επισκεφθείτε κάποιον αρχαιολογικό χώρο ή μουσείο της περιοχής σας, με σκοπό να βρείτε πληροφορίες για τα αρχαία μνημεία και τα εκθέματα. Ζητήστε επίσης πληροφορίες, όπου αυτό είναι δυνατόν, για την εθνικότητα και τη συμπεριφορά των επισκεπτών.
- ◆ Βρείτε πληροφορίες για τους ξένους περιηγητές που επισκέπτονταν την τουρκοκρατούμενη Ελλάδα. Συζητήστε με τον καθηγητή της Ιστορίας για το ρόλο που έπαιξαν οι εντυπώσεις των ξένων περιηγητών στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης ή της πολιτικής απέναντι στο ελληνικό ζήτημα.

ΛΟΡΔΟΣ ΜΠΑΪΡΟΝ

Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ

Στο πολύστιχο αυτό ποίημα, ο ήρωας περιπλανιέται σαν ένας άλλος Οδυσσέας σε χώρες και τόπους και καταγράφει τις εντυπώσεις του. Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από το δεύτερο Άσμα και αναφέρεται στην επίσκεψή του στην Ελλάδα. Η σύγκριση ανάμεσα στην ένδοξη αρχαιότητα και στον υπόδουλο ελληνισμό προκαλεί στον ποιητή συναισθήματα νοσταλγίας, λύπης και οργής. Το έργο αυτό επηρέασε τους Ευρωπαίους και τους Αμερικανούς και συνέβαλε στην ενίσχυση του φιλελληνισμού, που τόσο βοήθησε την ελληνική επανάσταση. Ο Μπάυρον διέθεσε την περιουσία αλλά και τη ζωή του στον αγώνα για την εθνική μας απελευθέρωση και πέθανε στο Μεσολόγγι το 1824. Στις στροφές που ακολουθούν ο ήρωας ανάμεσα στους στύλους του Ολυμπίου Διός ατενίζει την Ακρόπολη και κάνει πικρές σκέψεις για τη φθορά του χρόνου, αλλά και για τη ληλασία των μνημείων από το λόρδο Έλγιν.

Εδώ, στην πέτρα τη βαριά, τώρα ας καθίσω μόνος·
σε μαρμαρένιο κι άσειστον ακόμα στυλοβάτη,
εδώ που ο παντοδύναμος και διαλεχτός σου θρόνος
ήταν, του Κρόνου ω Ολύμπιε γιε, ψάχνοντας δώθε κάτω
πάντα κανείς απ' το κρυφό το μεγαλείο θα βρει.
Ω απίστευτο· μήδε κι αυτό της φαντασίας το μάτι
δεν πλάθει ό,τι με κάματο* λες σβήσαν οι καιροί.
Μα οι στύλοι οι περήφανοι δε θεν απ' το διαβάτη
καν να στενάξει· πάνω τους ο Τούρκος ξαποσταίνει*
με δίχως έννοια, κι ο Ρωμιός σφυρίζει και διαβαίνει.

Μ' απ' όλους όσους το Ναό κουρσέψαν και ψηλά,
όπου η Παλλάδα ίσαμε* χτες λημέρευε μονάχη,
πονώντας και μη θέλοντας ν' αφήσει τα στερνά
της δύναμής της λείψανα· σαν ποια πατρίδα νά 'χει
γραφτό ήταν ο υστερότερος στη φαύλην αρπαγή;
Καληδονία,* κοκκίνισε, γιατί είχε μάνα εσένα.

* **κάματος**: κόπος * **ξαποσταίνει**: ξεκουράζεται * **ίσαμε**: μέχρι * **Καληδονία**: η σημερινή Σκωτία

Αγγλία, δόξα σου, που εσύ δεν είχες τέτοια γέννα,
τι δεν αγγίζει ελεύθερο παρά όποιος σκλαβοβγεί.
Και όμως εβιάσαν και έφεραν κάθε ιερό θλιμμένο
τα σε γιαλό πολύν καιρόν αποτροπιασμένο.

Οι Πίκτοι* να και σήμερα τι θε ν' αφήσουν χνάρια
περήφανα: ρημάγματα ναούς και Παρθενώνες,
που σεβαστήκαν Βάνδαλοι, Γότθοι, Τουρκιά κι αιώνες.
Ω της Αθήνας τα στερνά παντέρμα απομεινάρια!
'Όσοι ν' αρπάξουν σκέφτηκαν απ' τη γαλάζια χώρα,
μοιάζει η καρδιά τους η στεγνή το στέρφο* τους κεφάλι,
στους βράχους της πατρίδας τους που κόβουν τ' ακρογιάλι.
Και, ωιμέ, προστάτες αχαμνοί* μπρος στους βωμούς της τώρα,
να, τα παιδιά της, που ο καημός της μάνας τους σπαράζει
τα σίδερά τους νιώθοντας με πιο πικρό μαράζι.

Τώρα, το κρένει Βρετανός, ποιος το 'λιζε, στοχάσου,
πως η Αλβιόνα* έχει χαρές στον Αθηνών το κλάμα.
Μα οι σκλάβοι κι αν τους σπάραξαν, ωιμέ! με τ' όνομά σου,
μη στην Ευρώπη, είναι ντροπή, μην πεις το ανόσιο δράμα.
Η ρήγισσα του πέλαγου, η ελεύθερη η Αγγλία,
από τη ματωμένη τους πατρίδα να ξεσπά
τ' απομεινάρια τα στερνά που ανθίζαν στα μνημεία.
Ναι, διαφεντεύτρα ευγενική που ο κόσμος αγαπά,
με χέρι στρίγγλας ρήμαξες συντριμμία, που και χρόνια
και τύραννοι σεβάστηκαν, μ' αγάπη ή ζηλοφθόνια.

Η αιγίδα* σου η θαυματουργή που ξάφνιασε στη στράτα
τον θεριωμένο Αλάριχο,* Παλλάδα,* τι έχει γίνει;
Τι του Πηλέα γίνηκεν ο γιος,* που τον εκράτα
του κάκου ο Άδης σκλάβο του, και που τη μέρα εκείνη
πετάχτη η σιά του πάνοπλη στο φως: μη δεν μπορούσε
ξανά ν' αφήσει ο Πλούτωνας* τον ήρωα να βγει,

* **Πίκτοι**: Σκοτσέζοι * **στέρφος**: στείρος * **αχαμνοί**: μικροί, ασήμαντοι * **Αλβιόνα**: Αγγλία * **αιγίδα**: δεο-
μάτινη ασπίδα της θεάς Αθηνάς * **Αλάριχος**: βασιλιάς των Γόθων * **Παλλάδα**: Αθηνά * **ο γιος του**
Πηλέα: ο Αχιλλέας * **Πλούτωνας**: ο θεός του Κάτω Κόσμου

Θεόδωρος Βρυζάκης, *Η υποδοχή του Λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι*

να σκιάζει* κι άλλον άρπαγα μπροστά στην αρπαγή!
Ω! μπρος στις Στύγας* τις οχθές ανέμελα γυρνούσε
κι αφήκεν απροστάτευτες, τη μαύρη εκείνην ώρα,
μετόπες που διαφέντευεν είκοσι αιώνες τώρα.

Ω! είναι από πέτρα όποιος για σε δε νιώθει, ωραία Ελλάδα,
ό,τι εραστής όπου θεωρεί μπρος του νεκρή ερωμένη,
κι αναισθητη έχει την καρδιά που αβούρκωτη* απομένει,
μετόπες, τείχη και βωμούς βλέποντας σκόνη, αράδα
να σου τα γδύνουν Βρετανοί, που θα 'πρεπε ταμένοι
να στέκουν φυλακάτορες στα λείψανα τεμένη.*
Ανάθεμά τη τη στιγμή κουρσάροι που αρμενίζαν

* να σκιάζει: να τρομάζει * η Στυξ (γεν. Στυγός): ποτάμι του Κάτω Κόσμου * αβούρκωτη: χωρίς δάκρυ
* λείψανα τεμένη: ερείπια ναών

απ' το νησί τους, κι έσκιζαν τα στήθη σου ξανά
τα πληγωμένα, αρπάζοντας να παν στα βορινά
και μισητά τους κλίματα, θεούς που ανατριχιάζαν.

Λ. Μπάυρον,
Τα τραγούδια του για την Ελλάδα,
μτφρ. Στέφανος Μύρτας

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Στην πρώτη στροφή ο ποιητής κάνει ορισμένες σκέψεις για τους αίτιους της παρακμής των μνημείων. Εντοπίστε τες και σχολιάστε τες.
- 2 Με ποιον τρόπο ο Βύρωνα εκδηλώνει την οργή του για τον Έλγιν;
- 3 Ποια είναι, σύμφωνα με τον ποιητή, η ευθύνη της Βρετανίας για τη λεηλασία των μνημείων του Παρθενώνα;
- 4 Εντοπίστε και σχολιάστε τα στοιχεία που δείχνουν την αρχαιομάθεια του Βύρωνα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Μπορούμε να θεωρήσουμε το Βύρωνα ως τον πρώτο υπερασπιστή του ελληνικού αιτήματος για την επιστροφή των κλεμμένων γλυπτών του Παρθενώνα;
- ◆ Πού βρίσκονται σήμερα τα γλυπτά του Παρθενώνα; Αναζητήστε υλικό από τον Τύπο και το διαδίκτυο για την υπόθεση της επιστροφής των Ελγινείων.

Μπάυρον, Τζωρτζ, Γκόρντον, Νόελ, Λόρδος (Λονδίνο 1788-Μεσολόγγι 1824)

Άγγλος λυρικός και σατιρικός ποιητής, φιλέλληνας, σύμβολο της ρομαντικής μελαγχολίας, της επαναστατικής ορμής και της πολιτικής ελευθερίας. Η ζωή του υπήρξε πολυτάραχη αλλά και δημιουργική. Έγινε διάσημος με το έργο *Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ*, τη σύνθεση του οποίου άρχισε το 1809 στα Γιάννενα ως φιλοξενούμενος του Αλή Πασά. Στην Αθήνα έγραψε το 1811 την *Κατάρα της Αθηνάς*, για να στηλιτεύσει την πράξη του Έλγιν. Ο Μπάυρον έγραψε ποιητικά και θεατρικά έργα με μεγάλη επιτυχία, αλλά το αριστούργημά του υπήρξε ο *Δον Ζουάν* (1819-1824), ένα έργο πρωτοποριακό, που αποτυπώνει με λεπτό και καυστικό πνεύμα την εποχή του. Παρόλο που ο ποιητής ανήκει περισσότερο στο κλίμα του ρομαντισμού, ανθολογείται εδώ λόγω του ειδικού θέματος του κειμένου.